UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Bakalářská práce

Ludmila Sližová

Průchozí poezie

Olomouc 2018 vedoucí práce: Mgr. Robert Buček, Ph. D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci 15. 4. 2018 Ludmila Sližová:

Děkuji Mgr. Robertu Bučkovi za vedení bakalářské práce a užitečné podněty, které napomohly charakteru výsledného praktického zpracování. Velký dík patří také rodině a O.H. - za vše.

OBSAH

ÚVOD 5
1 **ILUSTRACE** 6
1.1 Funkce ilustrace 7
1.2 Interpretace básnického díla 8
1.3 Vztah textu a ilustrace 9
1.4 Vizuální kultura 11
1.4.1 Knižní grafika 11
1.5 Jonáš Zbořil (*1988) 12
2 **PRAKTICKÁ ČÁST** 14
2.1 Průchozí poezie 14
2.1.1 Výběr básní 14
2.1.2 Skici 15
2.2 Použitý materiál a technika tvorby 15
2.2.1 Podklad 15
2.2.2 Kresba barvou i křídami 16
2.2.3 „Řízená intuice“ 16
2.2.4 Figura 16
2.2.5 Rytmus 17
2.3 Ukázka procesu 18
3 Závěr 21
4 **SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY** 22
4.1 Knižní a časopisecké zdroje 22
4.2 Internetové zdroje 22
4.3 Zdroje obrázků 22
PŘÍLOHY
ANOTACE

ÚVOD

V této textové příloze praktické bakalářské práce se zabývám komunikací dvou různých způsobů uměleckého vyjádření, které se spojily v jeden těžko teoreticky obsažitelný literárně výtvarný žánr – ilustrace. Snažím se o uchopení poznatků, které se zabývají zejména rozdílností vyjadřovacích kódů jednotlivých druhů umění, a jejich aplikací na posun ilustrace z knihy do prostoru. Formát knihy je ve většině případů přizpůsoben sazbě textu, což v praxi znamená, že ilustrátor nemá možnost využít celkový potenciál interpretace pomocí jiných vyjadřovacích prostředků, kterými rozumíme výtvarné techniky. Snaha o eliminaci omezení byla realizována prostřednictvím umělecké interpretace básní na velké formáty, kterou nestavím do opozice proti klasické knižní ilustraci. Cílem práce je otevřít cestu komunikaci mezi jednotlivými uměleckými obory tak, aby byl využit širší potenciál pozitivního působení na recipienta nebo interpreta.

Abstraktní obrazy ilustrují pečlivě vybraný soubor sedmi básní současného básníka a rozhlasového redaktora Jonáše Zbořila, jehož citlivá poetika mě přivedla ke zmíněnému pokusu o uměleckou fúzi současného umění. I přes výchozí inspiraci v básních je podstatná kombinace osobního zaujetí, asociačních řetězů a znalostí teorie interpretace literárního díla, které tvoří pevný základ pro emocionální složku vyjádření. Celý koncept je zrealizován výstavou, kde návštěvník prostoru dostane plakát se všemi zvolenými básněmi, přičemž každá patří k jednomu obrazu. Otvírá se tím možnost zvolit si vlastní postoj k básním, celkovému dojmu z tvorby obou autorů.

1 ILUSTRACE

(z *lat. ilustrare – osvětlovat, ozřejmovat, názorně zobrazovat)*[1]

„… chápeme ji obvykle jako zrakové objasnění, obrazový a dekorativní doprovod či doplnění literárního textu v tištěné knize. " [2]

Různorodost překladů latinského termínu výstižně ilustruje rozmanité přístupy k pojetí tohoto literárně výtvarného žánru. Jeho historie spadá do doby iluminovaných rukopisů, které se dochovaly až ze 2. st. n. l. (konkrétně šlo o zlomek milostného románu z řeckého svitku).[3]

Ilustrace od svého vzniku prochází vývojem, který začíná u ozdobné funkce, původně užívané v tzv. *dekorativní ilustraci,* doplňující text zdobnými prvky se snahou o grafickou estetickou jednotu textů v knize. Dekorativní ilustrací byly dříve myšleny například iniciály, zdobná písma a další grafické prvky, které dotvářely celkový vzhled knihy a mnohdy určovaly její hodnotu. Dnes se tímto zabývá knižní grafika, která je nezbytná pro grafickou jednotu (v některých umělecky zpracovaných publikacích může mít i dekorativní složka významový podtext, který nejen z estetického hlediska s textem souzní).

Druhou oblastí je *obrazová ilustrace,* která zahrnuje i uměleckou ilustraci, pod kterou spadají v podstatě všechny výtvarné projevy usilující o významové či estetické doplnění textu. Hledají způsob, jakým uchopit výraz literárně nevyjádřitelný, který by posloužil k hlubšímu pochopení díla. Podstatná je snaha zachovat svébytnost dané malby, kresby či grafiky, a i přes neodmyslitelný inspirační zdroj v textu zůstat umělecky rovnocenný.[4]

Výtvarný kritik V. Zikmunda (1914-1984) se zabýval vztahem *uměleckých znaků, symbolů*, které se od sebe liší expresivností a racionální postihnutelností, spolu se *strukturou díla*. Tento vztah chápe jako afinitu (určitá příbuznost, blízkost nebo vzájemný vztah), přičemž upozorňuje na podobnost v odlišných kvalitativních rovinách mezi strukturou výtvarného a literárního díla, „… *výtvarná ilustrace je v určitém smyslu (ve kterém je obsažená citová míra) vizuální, předmětnou interpretací*

[1] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.
[2] VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. I. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-450-2. str. 7
[3] MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: Jan Štenc, 1931. str. 15
[4] MATĚJČEK, Antonín. *Cesty umění*. Editor Jaroslav PEŠINA. Praha: Odeon, 1984. str 10

literárního vzoru. Tuto interpretaci nelze chápat ve formě opisu …, ale v nejpříznivějších případech je tato interpretace zhmotněním toho, co by jinak zůstalo ve sféře iracionality …"[5] Z této myšlenky vyplývá několik způsobů, jak přistupovat k umělecké ilustraci: Podle prvního typu ilustrace přímo navazují na děj, což je výtvarné doplnění dokumentárního charakteru, které může mít negativa v nedostatečné přidané estetické hodnotě a neotřelosti. Dalším typem je doplnění literární předlohy tím způsobem, že si autor ilustrace zvolí dostatečně podrobně popsanou část, kterou může explicitně vyjádřit. Posledním, a pro tuto práci nejpodstatnějším typem přístupu k ilustraci je *relativně samostatný výtvarný projev,* charakteristický osobitým originálním přístupem k tvorbě z hlediska asociací, emocionálních faktorů, spojování souvislostí a významů, který se používá zejména k ilustraci poezie.[6]

Poslední zmíněný ilustrační přístup otevírá autorovi obrazového doplnění dveře k různému pojetí umělecké interpretace literárního textu, *„přičemž právě text a jeho ilustrace, či přesněji ilustrovaný text představuje jev sémioticky smíšený (někdy se užívá termínu „intersémiotický"), snadno unikající pozornosti „čistých" oborů.*"[7] Je příhodné si na tomto místě připomenout, že *„to, co umělec ilustruje, je ve skutečnosti jeho interpretace daného textu, jeho obsah a smysl. Je to pochopitelně vždy jen jedna z přemnoha možných interpretací téhož textu. Víme totiž, že každý text, a text umělecký zejména, nemá patrně nikdy jednoznačnou interpretaci."*[8]

1.1 Funkce ilustrace

Aby nedošlo k nedorozumění ohledně přístupu této práce ke knižní ilustraci (širokým tématem je totiž ilustrace v dětských knihách, které svým provedením musí splňovat určitě požadavky dané věkovou kategorií čtenáře atd.), zmíníme okrajově funkce, které může zastávat. Ilustrací se rozumí obrazový doprovod textu, doplnění literárního díla o konkrétní představu, obecné shrnutí funkce ilustrace ale vyžaduje konkrétnější vhled do její podstaty.

---

5 5 VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. I. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-450-2. str. 9-10

6 VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. I. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-450-2. str. 9-10

7 DANEŠ, František. Text a jeho ilustrace. *Slovo a slovesnost*. 1995, **56**(3), 174-189. ISSN 0037-7031. str. 174

8 ibid. str. 176

Kromě *výchovné* nebo *rekreační* funkce se Z. Vích zabývá estetickými aspekty ovlivňujícími vztah ilustrace a literárního díla. Přirozeně rozlišuje funkci *mimoestetickou a estetickou.* Mimoestetická funkce se objevuje u ilustrací názorných a konkrétních, které v textu napomáhají jeho porozumění z hlediska faktografického. Nabízí se polemika o kvalitě a estetické hodnotě ilustrací, které tuto funkci nemají jako primární.[9]

- *„U dobrých výtvarníků bývají ovšem i obsahové ilustrace prostoupeny prvky smyslu – jak ve výtvarné koncepci obrazu a ve zvoleném výtvarném postupu či stylu, tak ve výběru, volbě námětu (události, scény)"[10].*

Samotnou funkci *estetickou* nebo *umělecko-estetickou* pokládáme za převládající a poměrně zásadní. Nejedná se pouze o líbivost či jakousi uměleckou kvalitu, estetická funkce ilustrace by se měla zasazovat o přiblížení významu textu jeho čtenáři a umocnění prožitku z četby. Touto cestou s dostáváme k nutné potřebě výtvarníka ztvárnit text až po předchozí snaze o jeho porozumění.

1.2 Interpretace básnického díla

„Interpretací rozumíme v nejširším slova smyslu provedení něčeho v jiném kontextu, nežli byl ten dosavadní, zařazení onoho jevu do něj ..."[11] Umění ilustrace je nepochybně spjato s interpretací ilustrovaného díla. Je zřejmé, že se jedná pouze o jednu z velkého množství interpretací daného textu, která téměř nikdy není jednoznačně „správná". Podle N. Goodmana *„pojmenování vlastnosti a její vyjádření jsou dvě různé věci a báseň nebo povídka nemusí vyjadřovat to, co říká, ani říkat to, co vyjadřuje"[12]*, což výstižně poukazuje na reálnou problematiku interpretace literárního díla i pomocí stejného kódu – jazyka. Ilustrátor stojí před výzvou použít k interpretaci mimojazykové prostředky. Otázkou je, do jaké míry jsou žádané ilustrátorovy jazykové znalosti pro přesun k výtvarnému vyjádření textové předlohy.

---

[9] VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. I. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-450-2. str. 9-10

[10] DANEŠ, František. Text a jeho ilustrace. *Slovo a slovesnost*. 1995, **56**(3), 174-189. ISSN 0037-7031. str. 174

[11] KOMÁREK, Stanislav. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací*. Vyd. 2., V nakl. Academia 1., rozš. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1582-2. str. 120

[12] GOODMAN, Nelson. *Jazyky umění: nástin teorie symbolů*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1519-8. str. 90

Není zde prostor zabývat se interpretací textu obecně (sémiotické hledisko), blíže se zaměříme alespoň na interpretaci díla básnického.

Kožmín v úvodu knihy Interpretace básní řeší prvky (podle Lotmana), které v básni (na rozdíl od nebásnického textu) nesou význam nehledě na vztah k jazykovému systému - *„sémantický význam mají i ty prvky, které v jazyce mají význam čistě gramatický.“*[13] Pro spisovatele se jedná o možnost vyjádřit mnohem abstraktnější, mimotextové myšlenky a v neposlední řadě emoce. Interpret nebo v našem případě ilustrátor stojí před komplikovanou otázkou volby co *nejpravdivější* interpretace. *„Přistupujeme tak k textu od jeho geneze, jak jsme ji schopni rekonstruovat v procesu recepce. Receptor totiž reflektuje, co podle jeho názoru v textu „je“, tedy co tam — ať už záměrně či nezáměrně — bylo vloženo nebo mohlo být vloženo.“*[14]

Pro uchopení básně v její celistvosti je nutné rozpoznat hlavní nositele významového působení. Tyto klíčové prvky identifikujeme pomocí dominantních motivů a pojmenování. Ilustrátor má možnost rozhodnout se, jestli text pojme pomocí jeho výrazných prvků, nebo *holisticky* (sémioticky celostně)[15], což by se ale nemělo vylučovat s přihlédnutím k dílčím součástem. V praktické části této práce se mimo jiné zabývám porozuměním literární předlohy s přihlédnutím k barevným a pohybovým asociacím, které dávají výtvarníkovi možnost vyjádřit mimojazykové složky.

1.3 Vztah textu a ilustrace

„Poznání, k němuž v básnickém obraze dochází, není poznáním v obvyklém smyslu slova. “[16]

Abychom dostatečně porozuměli tomuto vztahu, který je sám o sobě poměrně nejednoznačný, je nutné klást si otázku, do jaké míry probíhá interpretace na úrovni jazykových znaků. N. Goodman se k problematice vyjadřuje takto: „… *popis jednoznačně dělitelný na jednotky, jako jsou slova nebo písmena, zatímco obraz je nedělitelný celek. Jenomže atomický znak, jako je jednopísmenné slovo, je stále popisem,*

[13] KOŽMÍN, Zdeněk. Interpretace básní. 2., přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1694-9. str. 8
[14] HROUDOVÁ, Irena. Poznámky k problému implicitní metajazykovosti v poezii. *Slovo a slovesnost. 1988,* **49**(4), ISSN 0037-7031. str. 275
[15] DANEŠ, František. Text a jeho ilustrace. *Slovo a slovesnost*. 1995, **56**(3), 174-189. ISSN 0037-7031.
[16] BEGIAŠVILI, Arčil. *Filozofie a poezie: Filoz. problémy básnického jaz*. Praha, 1979.str. 12

zatímco kombinovaný obraz … zůstává zobrazením."[17] S přihlédnutím k této teorii je patrné, že jazykové porozumění textu nepředpokládá vyšší kvalitu uměleckého ztvárnění. Může být ale základem pro správné uchopení smyslu textu, na kterém lze vystavět výtvarný přístup, a zvolit obsahové složky, které hodlá zpracovat.

Podstatou ilustrace by totiž (obecně) nemělo být odvedení čtenáře od nalezení (minimálně pro něho pravdivé) interpretace, ale právě naopak snaha o přiblížení se. Při ilustraci básnického díla je možná i polemika na téma obraznosti a metaforičnosti básní, protože již z teorie básnické interpretace víme, že jednotlivé prvky nevyjadřují přímo to, co označují. Zejména moderní poezie, která se od popisnosti ve velké míře odklání, pracuje s mezijazykovými úrovněmi literární předlohy, vyjadřuje právě to, co „lemuje". Paradoxně se u beletrie setkáváme s tím, že čím delší text je, tím víc informací nám sděluje. Básně pracují téměř na opačném principu – čím méně obsahují slov, tím širší je jejich význam.

Transformace myšlenky probíhá z textu, který je dynamický a má časovou dimenzi, do dvojrozměrné povahy obrazu, což znamená, že se nevyhneme riziku dezinterpretace způsobené rozlišností jazykových kódů. Reciprocita je ideálním označením vztahu textu a ilustrace, ne však úplně přiléhavým. Vzhledem k tomu, že text je literární předlohou čili podkladem, ze kterého výtvarník vychází, není prakticky možné, aby tyto dvě složky byly rovnocenné. To znamená, že jediný způsob, jak docílit zmíněné reciprocity je sekundárně (z pohledu konzumenta) vnímat text a jeho ilustraci jako druh umělecké fúze, pro kterou je zásadní celkový vjem. N. Goodman neřeší problém ilustrátorovy interpretace, nicméně se příhodně vyjadřuje ke způsobu nazírání:

„Mám za to, že číst musíme nejen báseň, ale i obraz, a že estetický prožitek není statický, ale dynamický. Zahrnuje jemné rozlišování a rozeznávání subtilních souvztažností, identifikování symbolických systémů, znaků těchto systémů i toho, co tyto znaky denotují a exemplifikují."[18]

[17] GOODMAN, Nelson. *Jazyky umění: nástin teorie symbolů*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1519-8. str. 203
[18] GOODMAN, Nelson. *Jazyky umění: nástin teorie symbolů*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1519-8. str. 215

1.4 Vizuální kultura

„V obrovském přívalu obrazů se utváří náš přístup ke skutečnosti, ke kultuře, k umění, i k nám samým. Téma pohledu, dívání se a sledování se stalo dnes stejně důležitým jako téma řeči, mluvení a interpretace.“[19] Kultura 21. století reflektuje současný stav pomocí obrazového materiálu do té míry, že převažuje mnohé jiné komunikační prostředky. Vždyť i délka textových sdělení se redukuje a mnohdy funguje pouze jako doplnění nebo popis vizuálního znázornění. Nejedná se ale o nezbytnou převahu nad textovým vyjádřením, jako spíš o posun obrazu na úroveň text. I z tohoto důvodu je žádoucí umět knihu graficky zpracovat tak, aby její estetická kvalita byla v záplavě obrazového obsahu přínosná.

1.4.1 Knižní grafika

Již v počátcích výroby knih se dbalo na jejich vizuální stránku. Před vznikem knihtisku se dokonale opisovaná písma pečlivě zdobila (zejména iniciály), a knihy byly doplňovány o ilustrace rozšiřující čtenářovu představivost upřesňující informace v textu. *„Staré knihy fungují skvěle skoro vždy, když všechny jejich výtvarné složky – písmo, ilustrace i vazba – vznikaly ve stejné době, pomocí odborných grafických nástrojů nebo tiskové technologie.“*[20]

Tato potřeba soudržnosti a estetické jednoty existovala od dob kdy typografie šířila poznání, přes ideologické zákazy a nařízení až po dnešní rozmach počítačové grafiky, postupně roztroušena. Masový nárůst počtu tiskáren a finanční zpřístupnění tisku knihy, způsobily příval nekvalitně zpracovaných publikací, kterých se vydává mnohem větší množství, než je ve skutečnosti potřeba. Díky úbytku technologických limitů a lepší přístupnosti digitálních prostředků, je možné kombinovat vše, co už někdy vzniklo a dávat tomu přidanou hodnotu. Do značné míry to umožňuje hledat nová vyjádření s porozuměním předešlého, na druhou stranu s sebou tento rozmach nese negativa nepromyšlených počinů bez vyváženosti.

Rozvoj počítačové grafiky přináší velkou změnu – přesun předlohy knihy do podoby elektronického dokumentu, který se kompletně hotový vytiskne. Zde je nutné zvládat

[19] ŘEBÍKOVÁ, Barbora. Začátek obrazu, konec (filosofického) textu?. *Ergot: revue pro filosofii a společenské vědy* [online]. 1. 2. 2017, **2017**(1) [cit. 2018-04-03]. ISSN 2533-7564. Dostupné z: https://ergotsite.wordpress.com/tag/vizualni-kultura/.
[20] PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. Vydání třetí, rozšířené. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7577-040-0. str. 131

všechny dříve přímo aplikované postupy a nástroje přes počítačové programy. Tento technologický posun umožňuje tvořit a zkoušet množství návrhů a variant a nedochází při tom k plýtvání materiálem.

S přihlédnutím na preference vizuálních vjemů současnosti je nezbytné knihu považovat za kompaktní celek, který svou estetickou kvalitou a významovou soudržností podporuje textové sdělení.

1.4.1.1 Poezie

Podle předního českého typografa Martina Peciny jsou básnické sbírky knihami určenými „*více k prohlížení než ke čtení, obecně jde o věc ojedinělou a okrajovou, bez výraznějšího vlivu na obecnou masovější produkci.*“[21] U poezie je největší zastoupení uměleckých sbírek malých nakladatelství, ruční výroby knihy nebo soukromých vydání. Pravděpodobně právě díky obrazovému založení poezie je její grafické doplnění žádoucí a může spolu s ilustracemi dotvářet metaforickou rovinu básní.

1.5 Jonáš Zbořil (*1988)

Jako literární předlohu jsem si zvolila texty současného básníka Jonáše Zbořila. Autor se věnuje také hudbě (kapely Sundays on Clarendon Road a Steakhouse Orchestra), a blízký vztah s literaturou a uměním udržuje i ve svém pracovním životě. Od roku 2011 na Radiu Wave Českého rozhlasu moderuje pořady Liberatura (představení nových titulů a zajímavostí z literární scény), On Air a Startovač, který pomáhá začínajícím umělcům najít příznivce a prosadit se na hudební scéně.

Publikační činnost Jonáš zahájil v roce 2009 v časopise *Divoké víno.* Další jeho texty se objevily například v časopisech *Host, Psí víno, Tvar* a v antologii *Nejlepší české básně 2009* vyšly jeho básně *Hostivař* a *Ruce.*

[21] Ibid. str. 87

hostivař

„usazeniny týdne
ze sebe smývá
stádo hlav

utopit čas
plavat pro pocit
proplouvání

za skleněnou zdí
oněmělé předměstí

neděle skládá stany“[22]

Zbořilova debutová sbírka *Podolí,* kterou v roce 2013 vydalo nakladatelství Host (*Edice poezie Host*), a byla nominována na Objev roku porotou ceny Magnesia litera, je vkusně nasázená devadesáti stránková kniha pojímající poezii i jednu povídku reflektující dětství.[23] Některé básně jsou bez názvu a ve většině se nepracuje s interpunkcí (*„pak poodejdu ujistit se z dálky: / bude to bezpečné? / bude to domov?“)*[24].Krátké nerýmované verše jsou citlivě sestaveny do ne příliš rozsáhlých básní, jež jsou stručné pouze svou strukturou.

Podolí, stejně jako velká část básníkovy tvorby, reflektuje nuance rodinných vztahů, vzpomínky na dětství, dotýká se bolesti, ale i drobných okamžiků, kterým mnohdy nepřikládáme váhu.

Nechybí zde ani vliv pražského prostředí *(„můj spolužák se zbláznil / domy u pražského povstání / jeden druhého čenichají …“)*[25] a celkového působení městské krajiny a přírody. Obrazně lze říci že se zabývá i krajinou člověka a jistou tělesností *(„do bytů s přebytky dechu druhé nepřítomné osoby klade vajíčka malých smítek trubek a tmy“).*[26]

[22] ZBOŘIL, Jonáš. Podolí. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-975-5. str. 34
[23] ODEHNAL, Petr. Do Podolí!. *Host: Měsíčník pro literaturu a čtenáře* [online]. Host, 2014, **XXX**(8), 88 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2014/8-2014/do-podoli
[24] ZBOŘIL, Jonáš. Podolí. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-975-5. str. 39
[25] Ibid. str. 12
[26] Ibid. str. 11

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Průchozí poezie

Název rámující můj přístup k výtvarné interpretaci vyjadřuje několik aspektů, se kterými pracuji při tvorbě obrazů. Zabývám se zejména hledáním průniku přístupů k interpretaci textového a výtvarného díla a aplikací těchto poznatků při ilustraci básní. Zvolila jsem přístup, který uvolňuje ilustraci z jejího sevření v knize, abych ukázala rozdíl ve využití výtvarného potenciálu „zobrazit" báseň v celé šíři chápání.

Mým záměrem není kritika klasické knižní ilustrace, která má svoje místo a nezpochybnitelný význam (například pro celkový vývoj knižní grafiky nebo jako prostředek rozvíjení dětské fantazie), naopak vidím v tomto formátu potenciál zachytit rovinu interpretace, která se pomocí jazyka vyjadřuje jen velmi těžko, ne-li vůbec.

Téma se vyvinulo z mého blízkého vztahu k poezii, touhy k bližšímu zkoumání básnického jazyka a obrazů, se kterými pracuje. Považuji tuto literární oblast za důležitou zejména pro nadčasovost její metaforičnosti. Básnický jazyk se neustále mění, *podléhá módním trendům* a ve většině případech je aktuální reflexí přítomnosti. Díky časové nenáročnosti procesu tvorby (tím myslím čas, který je potřeba k napsání básně), jde básnický vývoj v souladu s vývojem lidstva, ve srovnání například s románem, kde od počáteční myšlenky dělí vydání knihy mnohdy roky.

2.1.1 Výběr básní

Aktuálnost byla jedním z důvodů, proč jsem si ke zpracování vybrala tvorbu současného mladého autora, který mi je svou poezií blízky natolik, abych ji byla schopná dostatečně interpretovat. Vzhledem k tomu, že se jedná o můj koncept, a neměla jsem tedy zadání, které bych musela jako ilustrátorka splnit, rozhodla jsem se pro průchod Zbořilovou tvorbou v komplexní šíři od nejstarších básní po nejnovější. (pracovala jsem se souborem básní, který mi autor poskytnul). Výběr konkrétních textů probíhal postupným pročítáním a tříděním. V závěru jsem zvolila básně, které mi přímo evokovaly obrazové představy vhodné pro ilustrační pojetí.

Vybrané básně jsou z různých časových období a tematicky se většinou liší, ač je do velké míry propojuje autorova poetika a výraz. Abych podpořila svoji myšlenku propojení, rozhodla jsem se nasázet básně na papír formátu A3 (všechny na jeden

list), který bude volně k dispozici pro návštěvníky výstavy tak, aby v reálném čase mohli číst literární předlohu a zároveň se dívat na její velkoformátovou ilustraci. Rozmístění básní je ovlivněno pouze jejich vizuální stránkou, aby bylo celá textová příloha esteticky vyvážená, totéž platí o zvoleném fontu. (viz. přílohy)

2.1.2 Skici

Ke každému obrazu patří série skic, kde jsem skrze automatickou barevnou kresbu na papír snažila seznámit s konkrétní básní. Tyto návrhy neslouží jako předloha konečného díla, ale jako prostředek hledání výrazu a postupného přibližování se závěru. Kresby jsou rozpracovanými myšlenkami.

2.2 Použitý materiál a technika tvorby

2.2.1 Podklad

Použila jsem 0,5 cm tlusté sololitové desky zezadu vyztužené dřevěným rámem o různých formátech. Na desce je nanesen bílý šeps, a díky drsnější struktuře materiál po natření působí jako papír, což je pro moji tvorbu pozitivum, vzhledem k tomu, že kresba je nejčastějším vyjádřením, které užívám. Jedna z nevýhod tohoto podkladu je komplikovanější manipulace než s malířským plátnem, které má nižší hmotnost a je tedy snadněji přenositelné.

Volba různých formátů je cílená, abych se nepotýkala s omezením na jednu určitou velikost. Rozmanitost je v tomto případě žádoucí.

chystání podkladu

2.2.2 Kresba barvou i křídami

Volbu výtvarných potřeb jsem podřídila potřebám pravdivého vyjádření. Netradiční kombinací akrylových barev a uměleckých prašných křídtvořím kontrast dvou odlišných povrchů. Křídami kreslím linie i plochy, roztírám je, a pracuji s možností zjemnit, rozostřit povrch a na druhou stranu i nakreslit výraznou čáru. Barvu často spojuji s hmatem, primárně tedy používám ruce pro její roztírání, a ne tolik štětec nebo špachtli, i když jsem nevyloučila ani tyto způsoby.

2.2.3 „Řízená intuice“

Jak už jsem předeslala v předchozím odstavci, proces tvorby probíhal co nejpřirozenějším způsobem (s ohledem na předchozí zkušenost s teorií interpretace básní a jejich četbou). Nejprve jsem si vybrala, která báseň je vhodná pro danou velikost desky. Proces předcházející výtvarné akci vyžadoval soustředění na text, ve kterém po několika přečteních vyvstávaly obrazy, zkratky a důležité prvky, se kterými jsem pracovala.

2.2.4 Figura

Celou moji tvorbu z hlediska výrazu a hloubky inspiruje v podstatě dvojice českých autorek s celistvým výtvarným vlivem:

2.2.4.1 Jitka a Květa Válovy

Již od konce poloviny 20. století patří tyto neodlučitelné sestry mezi významné osobnosti doby nástupu mladé umělecké generace 60. let. *„U sester Válových lze mluvit o mimořádné jednotě“*[27] (Richard Dury), tato jednota (Jitka ji nepřestala dodržovat ani po sestřině smrti a stále se svým dvojčetem vedla vnitřní rozhovory o své tvorbě atd …) je spojena jak s jejich vztahem, který měly umělkyně natolik blízký, že celý život tvořily bok po boku, byly si inspirací a podporou, tak s jejich vlastním hledáním opravdovosti a pravdivosti sdělení.

[27] VÁLOVÁ, Jitka. *Jitka a Květa Válovy: malá retrospektiva = [Jitka and Květa Válová : a small retrospective]*. V Litoměřicích: Severočeská galerie výtvarného umění, 2011. ISBN 978-80-85090-82-6. str. 6-7

Paradoxně – svou „zatvrzelostí“ a setrváním v „*nádherných silokřivkách skutečnosti, těžíce odtud tvary, linie a struktury,*“[28] (Eva Petrová) se postupem času dostaly do kontaktu s aktuálností, i když doba, ve které obě tvořily, přikládala důraz figurálnímu realismu. Postavy obou sester jsou symbolické, protažené, ve vztahu. Jitka Válová se zabývala lidskou společností a diverzitou zápasu, střetu a na druhé straně vzájemného porozumění. Formy jejích postav se křehce expresivně pohybují, jsou citlivé a zranitelné, na rozdíl od Květiných strnulých osamělých bytostí.

Obě malířky pracují s rytmikou, která je ovlivněna opakujícími se čarami a plochami, tím nabírá jejich tvora na dynamice a cykličnosti.

2.2.5 Rytmus

„Slovní rytmus je jakousi ozvou přirozených rytmů organismu (tlukot srdce, dýchání, rytmus chůze) …rytmická stránka poezie je vnímána pravou mozkovou hemisférou, řečová levou. Rovněž už zmiňovaná zvukomalby patřila vždy k instrumentáriu poezie“[29]

Rytmika spojená se zvukomalbou byla důležitá pro přerod textu na výtvarné vyjádření. Často jsem přeříkávání básně v hlavě použila jako rytmický doprovod kresby. Snažila jsem se o propojení pohybu ruky i celého těla v souladu s rytmem slov tak, aby výsledný tah měl dynamický původ. V některých případech jsem použila nejen pravou, ale i levou ruku, v následující ukázce hrály roli celé zabarvené paže, což má svůj význam i ve vztahu k textu básně:

Ruce

„stavím si pro sebe byt
vystrčili mě ze dveří
nahého na holou pláň

stavím si pro sebe byt
z vlastních rukou
…“[30]

[28] ibid. str. 8-9
[29] KOMÁREK, Stanislav. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací*. Vyd. 2., V nakl. Academia 1., rozš. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1582-2. str. 78
[30] ZBOŘIL, Jonáš. Podolí. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-975-5. str. 39

2.3 Ukázka procesu

xxx

„jak to vypadá když jíš
už nevím

někdo to vytáh jako loď
slepé rameno řeky
a harampádí

paměť to rve
až lodím svítí břicha“[31]

Nejprve vzniká několik skic v barvách, které mi báseň evokuje na první přečtení. Hledám pohyby, dynamické momenty, a motivy, se kterými jsem schopná se ztotožnit.

skica č. 1

[31] ibid. str. 74

skica č. 2

skica č. 3

Dalším krokem jsou *kroky*. V pohybu pročítám, před prázdnou podložkou simuluji tahy. Při prvním kontaktu s podkladem stále naslouchám myšlenkovým pochodům a snažím se udržet vlnu asociací i dynamiku tahu a tlaku.

Přestože původním plánem bylo nafotit rozpracovaná díla a ukázat tak fáze vzniku, většina děl vznikla „jedním dechem“ v krátkém ale intenzivním časovém úseku (přibližně půl hodiny). Za fáze práce tedy považuji primárně náčrty a nezbytnou koncentraci.

výsledný obraz

140 x 88 cm

3 Závěr

Teoretická část této textové přílohy se zaměřuje zejména na ilustraci, která hraje interpretační roli ve vztahu čtenáře a textu. Kladu si otázky, do jaké míry je možné se pomocí výtvarného vyjádření přiblížit významu literárního díla a jestli je nutné zachovat stoprocentně objektivní přístup, když se jeví, že není možné najít pravou objektivní interpretaci textu. Vždy bude ovlivněna interpretovým metaforickým vnímáním.

Osobním cílem, ke kterému měla tato bakalářská práce mířit, bylo propojení textu s výtvarným projevem, jež je literární předlohou inspirován tak, aby ilustrace nejen že vyjadřovala prvky, které se nacházejí v textu, ale přidala hodnotu navíc. Nejlépe takovou, která je pomocí jazykového vyjádření neuchopitelná. Tento způsob interpretace textu, v našem případě básnického díla, je podmíněn ilustrátorovým zájmem o básně v jejich komplexnosti. Pracuji zde s porozuměním textu, které obsahuje i asociační, emotivní a subjektivní složky. Pro uvolnění ilustrací z formátu knihy, jsem jako podklad zvolila velké sololitové desky, díky čemuž bylo možné výtvarný projev procítit i z hlediska dynamického vyjádření, které jsem podepřela rytmickou a zvukomalebnou složkou básní.

Konečná konkrétní podoba ilustrací vzhledem abstraktním výtvarným technikám nebyla předem zvolena, přesto od původních představ a myšlenek procesem prošla pomocí čar, ploch a barev k sérii sedmi prací. Každá z nich rozvíjí obrazy nalezené v básních, které budou volně přiloženy ve formě plakátu se všemi texty.

Jedním z důvodů, proč tato práce vznikla, byl zájem o poezii v její metaforičnosti a bezprostřední aktuálnosti. Toto zaujetí bych chtěla použít v samotném závěru práce. Poezie má mezi literárními druhy jako jediná schopnost pojímat svět skrze čistou obraznost a symboliku, která je v rámci postupné vizualizace kultury do jisté míry moderní. Obrazové vjemy jsou ve 21. století užívány na úkor textového sdělení a postupně, ale očividně převažují. Básně podle mého názoru patří k ojedinělému druhu literárního vyjádření, který umožňuje zachycení výrazně nejazykových vjemů. S tímto fenoménem lze pracovat v rámci různých uměleckých i neuměleckých oborů, a myslím si, že snaha o kombinaci poezie s prostředky z neliterárních oborů může přinést zajímavé výsledky.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

4.1 Knižní a časopisecké zdroje

BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.

VÍCH, Zdeněk. Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci. I. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-450-2.

DANEŠ, František. Text a jeho ilustrace. Slovo a slovesnost. 1995, 56(3), 174-189. ISSN 0037-7031.

GOODMAN, Nelson. Jazyky umění: nástin teorie symbolů. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1519-8.

KOŽMÍN, Zdeněk. Interpretace básní. 2., přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1694-9.

ZBOŘIL, Jonáš. Podolí. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-975-5.

MATĚJČEK, Antonín. Ilustrace. Praha: Jan Štenc, 1931.

MATĚJČEK, Antonín. Cesty umění. Editor Jaroslav PEŠINA. Praha: Odeon, 1984.

KOMÁREK, Stanislav. Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací. Vyd. 2., V nakl. Academia 1., rozš. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1582-2.

VÁLOVÁ, Jitka. Jitka a Květa Válovy: malá retrospektiva = [Jitka and Květa Válová : a small retrospective]. V Litoměřicích: Severočeská galerie výtvarného umění, 2011. ISBN 978-80-85090-82-6.

PECINA, Martin. Knihy a typografie. Vydání třetí, rozšířené. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7577-040-0.

HROUDOVÁ, Irena. *Poznámky k problému implicitní metajazykovosti v poezii*. Slovo a slovesnost. 1988, 49(4), ISSN 0037-7031.

DANEŠ, František. *Text a jeho ilustrace*. Slovo a slovesnost. 1995, 56(3), 174-189. ISSN 0037-7031.

BEGIAŠVILI, Arčil. Filozofie a poezie: Filoz. problémy básnického jaz. Praha, 1979.

ECO, Umberto. *Meze interpretace*. Přeložil Ladislav NAGY. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0740-9.

TEISSIG, Karel. *Kresba*. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky. ISBN 978-80-7442-009-2.

4.2 Internetové zdroje

ŘEBÍKOVÁ, Barbora. Začátek obrazu, konec (filosofického) textu?. Ergot: revue pro filosofii a společenské vědy [online]. 1. 2. 2017, 2017(1) [cit. 2018-04-03]. ISSN 2533-7564. Dostupné z: https://ergotsite.wordpress.com/tag/vizualni-kultura/.1

ODEHNAL, Petr. Do Podolí!. Host: Měsíčník pro literaturu a čtenáře [online]. Host, 2014, XXX(8), 88 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2014/8-2014/do-podoli/.

4.3 Zdroje obrázků

Všechny fotografie byly pořízeny autorkou práce.

PŘÍLOHY

je to kvádr

je to kvádr — příčka dvě míle —
        podivuhodné vlastnosti
jeho stěny jsou obložené zrcadly takže
        matné vzpomínky na tvou dobrotu
        se v něm křiví do hrůzostrašných
        obrazců a nutí mě ustavičně se bát
        odpovědnosti za své zrady vůči tobě
je to kvádr myslím tak hlasitě až se děsím
        ve sklech to drnčí pak to přerůstá
        v třepetavý hukot šílenství
někdo si myslí že šílenství je záležitost
        plná kvílení a pobíhání
já vím že blázním v poklidu stačí sehnout
        těžkou hlavu k zemi a ponořit se
        v hučení a nenápadně trpět
síla mého pomatení je v rituálu
den co den jsem vídal ten stejný tvar
        až se můj mozek svraštil jako sval
        rozhodl se vyskládat se do duté
        krychle — všechno bylo tak stejné
až z toho začaly bolet paže

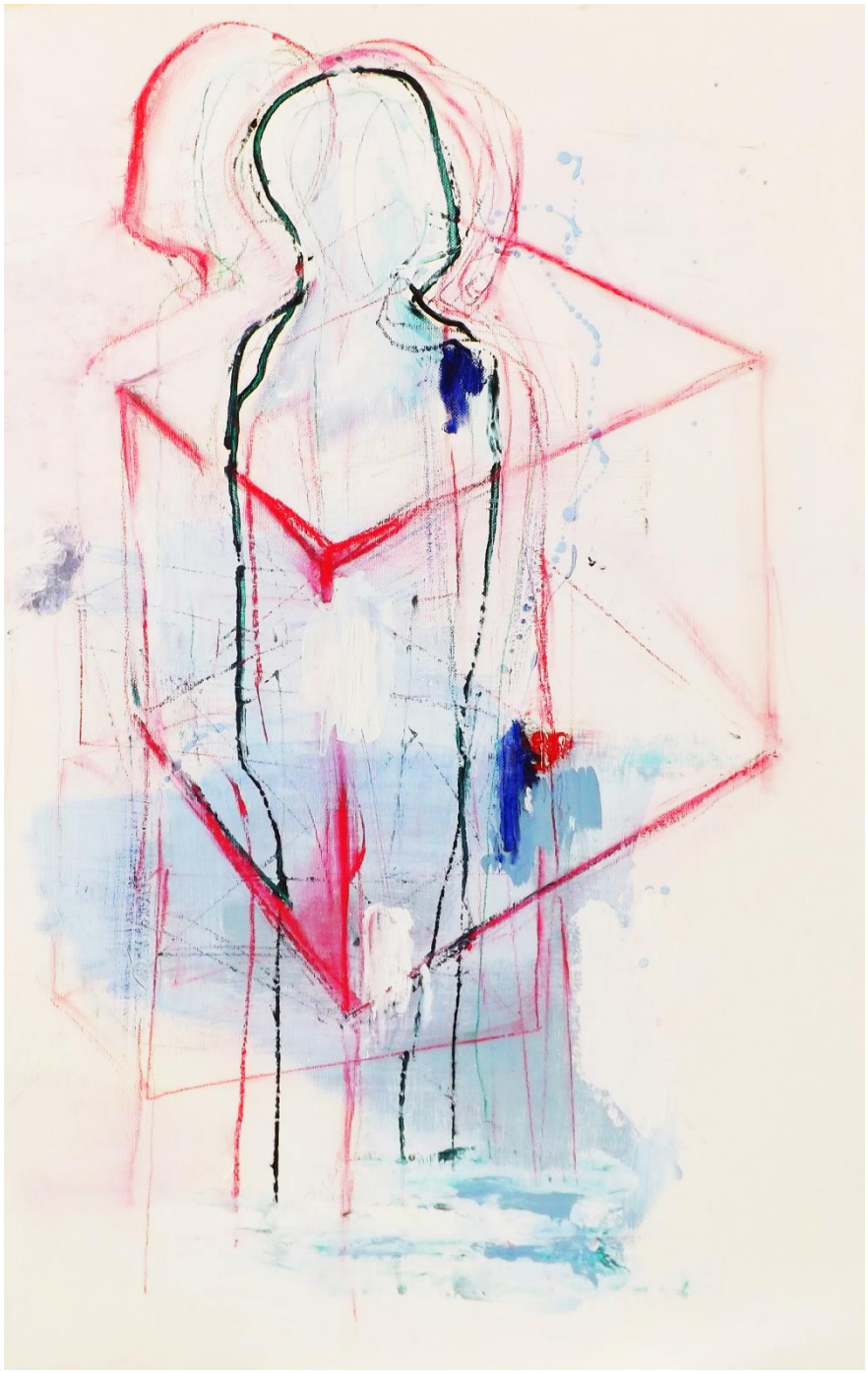

kvádr

116 x 74 cm

ruce

stavím si pro sebe byt
vystrčili mě ze dveří
nahého na holou pláň

stavím si pro sebe byt
z vlastních rukou

pak poodejdu
ujistit se z dálky:
bude to bezpečné?
bude to domov?

a vidím holou pláň

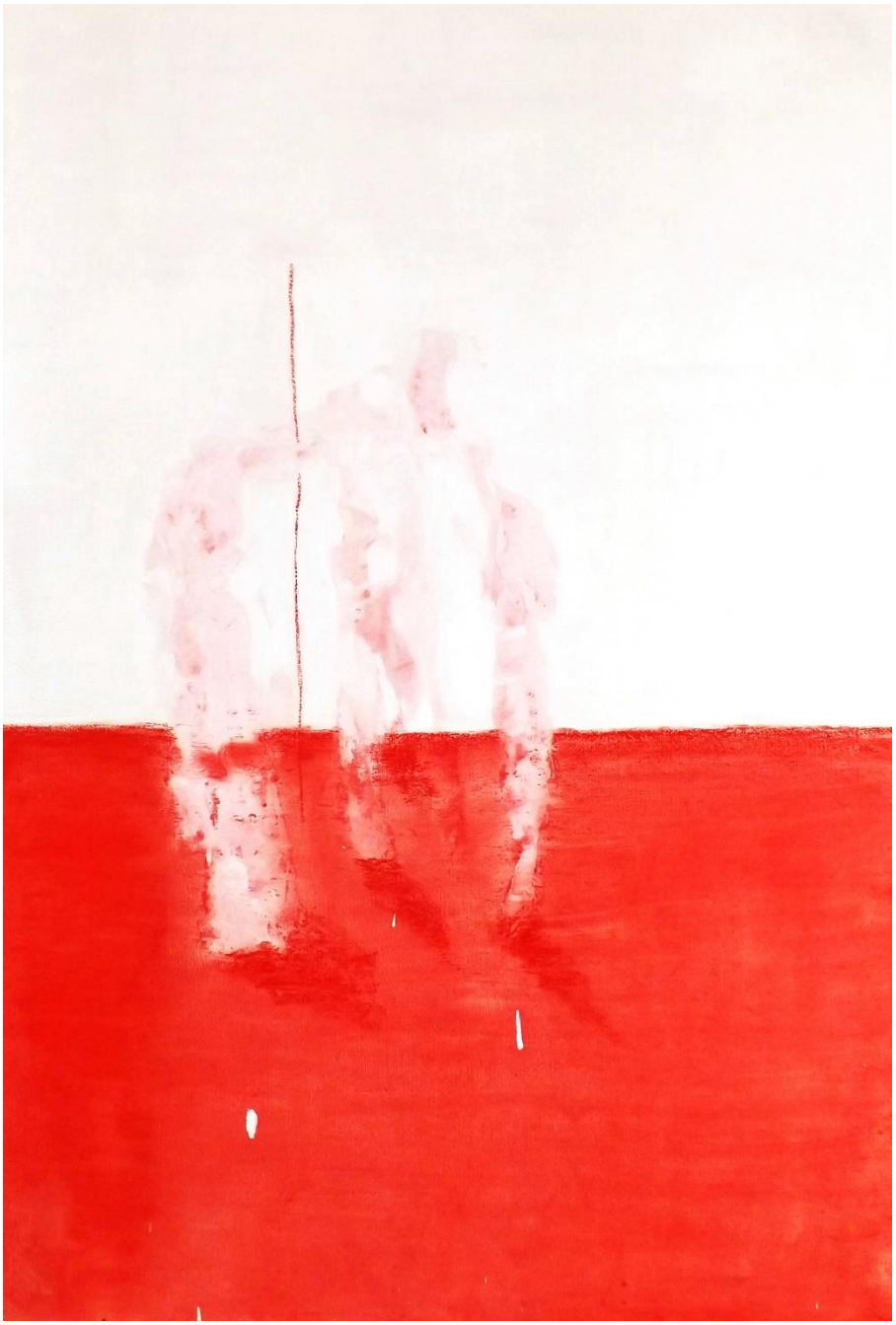

-

ruce

94 x 64

-

jak to vypadá když jíš
už nevím

někdo to vytáh jako loď
slepé rameno řeky
a harampádí

paměť to rve
až lodím svítí břicha

bez názvu (jak to vypadá když jíš…)

140 x 88 cm

nemoc

prsty lepí
voní po citrónu
a na tu vůni si vždycky vzpomeneš
jako na vinu

polož prst na nos
jestli jsi nelhal

odněkud musí přijít babička
a něco ti
už tak hluboko večer
zakázat

nemoc

94 x 64 cm

-

ten den jsme vzali svoje hlavy

a proložili je domy

u družstevního ochozu angkor wat

na visutých zahradách podpíral

umanuté nebe

pořádali jsme slavnost představivosti

bez názvu (ten den jsme vzali svoje hlavy…)

98 x 55

earth 2.0

v koupelně to po tobě voní
taška s kosmetikouhlavy
má rozevřená ústa
že by tě polkla

objevili novou planetu
s pracovním názvem earth 2.0
říkám ti před spaním,
pro tebe to nic nemění
já mám pocit
že už brzo budeme jíst nové druhy masa
chlácholit se
že je to ve vroucí vodě
nebolí

tebe bolí
absurdně malé nohy
pocit, že jsi příliš těžká
strach ze samoty
z postele
a malých živočichů

kteří nikdy nepochopí koncept
kosmetické taštičky

earth 2.0

94 x 64

uhlí

(dwelling by themeadow)
z.

blíží se ráno, oheň v lese
uraženě rozhrabáváš klackem

a mluvíš, aby se neřeklo
do nesouhlasného syčení

je to tak líto

uhlí

140 x 88

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ludmila Sližová
Katedra:	KVV
Vedoucí práce:	MgA. Robert Buček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Průchozí poezie
Název v angličtině:	Walk-through Poetry
Anotace práce:	Bakalářská práce se v teoretické části zabývá vztahem ilustrace a literární předlohy - konkrétněji se zaměřuje na interpretaci básní. Rozpracovává otázku přístupu výtvarníka k ilustrovanému textu a stručně se zmiňuje o knižní grafice. Praktická část obsahuje soubor velkoformátových ilustrací poezie současného básníka Jonáše Zbořila. V této části byla využita technika akční malby a intuitivní kresby.
Klíčová slova:	ilustrace, poezie, kresba, knižní grafika, interpretace textu
Anotace v angličtině:	In the theoretical part, this thesis deals with the relationship between a literary artwork and an illustration—more precisely with an interpretation of a poem. The theoretical part contains an analysis of alternative approaches to illustration of texts and shortly discusses book design. The practical part consists of large-scale poetry illustrations by Czech contemporary poet Jonáš Zbořil. I applied techniques of gestural abstraction and intuitive drawing.
Klíčová slova v angličtině:	ilustration. poetry, drawing, book design, text interpretation
Jazyk práce:	český jazyk